

Bieszczady

ATLAS TURYSTYCZNY

Bieszczady

ATLAS TURYSTYCZNY

TEKST: GABRIELA GORĄCZKO (GRUPA BOOKU.PL)

O Autorce

Gabriela Gorączko – artystka, miłośniczka gór, samotnych wędrówek, zielarstwa i sztuki ludowej. Mocno związana z tradycjami kultury Bieszczadów, wciąż odkrywa ich historię i tajemnice. Współtworzy blog na stronie buku.pl. Jest autorką grafik inspirowanych bieszczadzką kulturą i ludowymi wzorami.

REDAKCJA: ZESPÓŁ WYDAWNICTWA SBM

KOREKTA: ANNA WILLMAN

PROJEKT MAKIETY: MARIUSZ DYDUCH

SKŁAD, FOTOEDYCJA I OPRACOWANIE GRAFICZNE: MBOOKS. MARCIN SIWIEC

PROJEKT OKŁADKI: AMADEUSZ TARGOŃSKI

OPRACOWANIE GRAFICZNE OKŁADKI: JACEK BRONOWSKI

ZDJĘCIA NA OKŁADCE:

Front od góry – © Jurek Adamski | Shutterstock.com; © Marzena, Michał i Jacek Bronowscy / foto-baza.pl

Grzbiet od góry – © Dziorek Rafał | Shutterstock.com; © Marzena, Michał i Jacek Bronowscy / foto-baza.pl

Tył od góry – © Tadeusz Ibrom | Dreamstime.com; © Marek Kosmal | Dreamstime.com

Wydanie I, Warszawa 2020

Copyright for text, cover and layout © Wydawnictwo SBM, 2020

Wydawnictwo SBM Sp. z o.o.
ul. Sułkowskiego 2/2
01-602 Warszawa

www.WYDAWNICTWO-SBM.pl

ISBN 978-83-8222-147-3

SPIS TREŚCI

KALEJDOSKOP 7

Witajcie w Bieszczadach (8) • Geografia (10) • Historia (14) • Kultura i sztuka (20) • Bieszczady o każdej porze roku (26) • Bieszczadzka fauna (29) Rośliny, które możemy zebrać (34) • Kuchnia (36) • Ludzie znani i mniej znani (38) • Jak obserwować Bieszczady (41)

TRASY 47

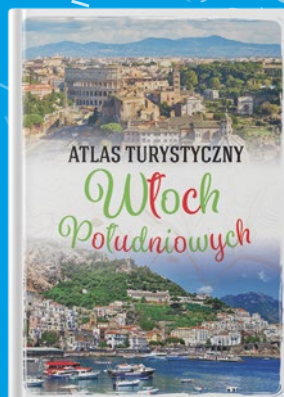
Tarnica (48) • Wielka Rawka (55) • Berdo (60) • Bukowe Berdo (64) • Połonina Caryńska (68) • Połonina Wetlińska (73) • Trasa objazdowa (79)

ATLAS 89

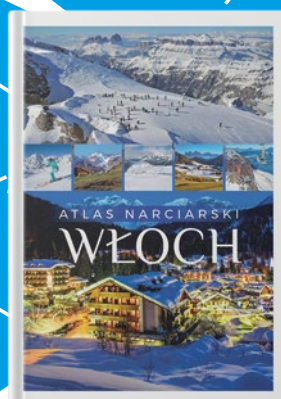
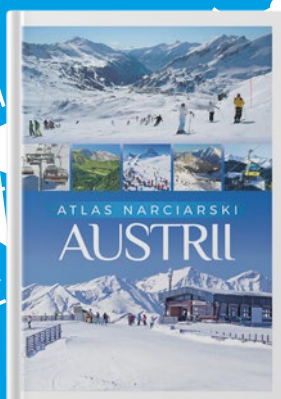
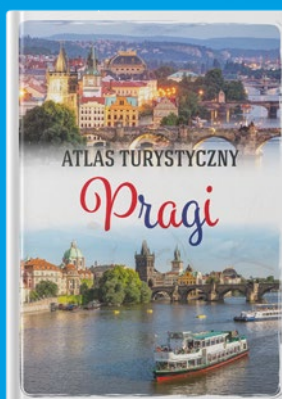
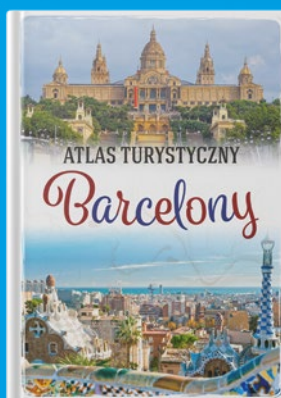
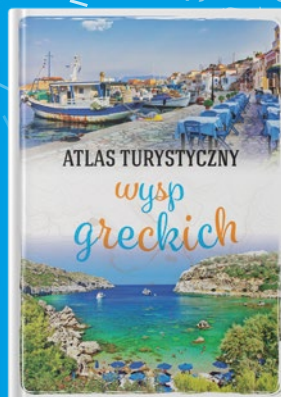
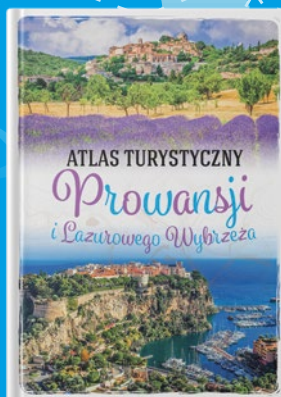
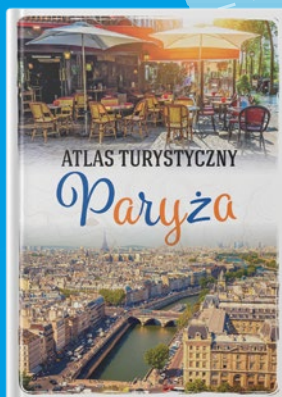
Arlamów (90) • Baligród i okolice (92) • Bystre (92) • Bezmiechowa (94) • Bieszczady dla spragnionych ciszy (95) • Dolina górnego Sanu (95) • Duszatyn (96) • Jabłonki (96) • Jezioro Bobrowe koło Huczwic (97) • Radoszyce (97) • Serednie Małe (97) • Stary Łupków (98) • Stężnica (98) • Stuposiany (98) • Zatwarnica (98) • Bieszczadzki Park Narodowy (99) • Brzegi Górne i okolice (100) • Dwernik (100) • Nasiczne (100) • Bukowe Berdo (102) • Cerkwie (104) • Chmiel (107) • Cisna i okolice (108) • Dołżyca (109) • Habkowce (109) • Liszna (109) • Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy (110) • Czarna Górna i okolice (114) • Dwerniczek (115) • Dawne wsie i ich pozostałości (116) • Balnica (116) • Beniowa (116) • Bereznica Niżna (117) • Buk (117) • Caryńskie (117) • Chocień (118) • Dźwiniacz Górny (118) • Hulskie (119) • Jawornik koło Komańczy (119) • Jaworzec (120) • Krywe (120) • Łopienka (120) • Łuh, Jaworzec i Zawój (121) • Rosolin (121) • Sianki (121) • Studenne (122) • Tworylne (122) • Tyskowa (122) • Żurawin (123) • Halicz (124) • Jezioro Solińskie i okolice (126) • Polańczyk (127) • Myczków (127) • Górzanka (127) • Polana (128) • Terka (129) • Zawóz (129) • Komańcza (130) • Kolejka Bieszczadzka (132) • Krzemieniec (133) • Krzemień (134) • Lesko (135) • Lutowiska (137) • Matragona (139) • Muczne (140) • Myczkowce (141) • Olszanica (142) • Orelec (143) • Park Gwiezdnego Nieba (144) • Park Krajobrazowy Doliny Sanu (145) • Park Krajobrazowy Gór Słonnych (148) • Połonina Bukowska (152) • Połonina Caryńska (154) • Połonina Wetlińska (156) • Rabe (159) • Riaba Skała (160) • Rozsypaniec (162) • Sanok (164) • Smerek (168) • Szeroki Wierch (169) • Tarnica (174) • Uherce Mineralne (176) • Ustrzyki Dolne (178) • Ustrzyki Górne (180) • Wetlina (181) • Wielka Rawka i Mała Rawka (182) • Wielka pętla bieszczadzka (186) • Zagórz (187)

LITERATURA 191

MIŁOŚNIKOM PODRÓŻY

WYDAWNICTWO SBM POLECA

K
A
L
E
J
D
O
S
K
O
P

WITAJCIE W BIESZCZADACH!

Bieszczady – zwane przez turystów polską Alaską – to jeden z najbardziej malowniczych i owianych tajemnicą regionów Polski. Dziś, nieposkromiony, niepowtarzalny, a jednocześnie przyciągający dzięki bogactwu występujących tu roślin, form skalnych i zwierząt.

Region ten wielokrotnie inspirował malarzy, pisarzy czy fotografów. Ma wielu miłośników, a wśród nich są i tacy, którzy w całości oddali się odkrywaniu bieszczadzkich sekretów. To miejsce, w którym czas płynie zdecydowanie wolniej, gdzie każdy może znaleźć swój zakątek do medytacji i wyciszenia się, a przede wszystkim nawiązać kontakt z górami, które być może zechcą zdradzić swoje tajemnice...

◀ Drogowskaz z europejskim szlakiem wędrownym E-8 prowadzący przez Ustrzyki Górne

▼ Rzeka Wetlina

Śpiewając bieszczadzkie przyśpiewki, czytając legendy i opowieści czy smakując regionalnych przysmaków, ani myśli się stąd wyjeżdżać. Bieszczady opuszcza się zawsze z głową pełną niezaspokojonych wrażeń i przygód.

Atlas zawiera informacje dotyczące Bieszczadów rozumianych nie tylko jako grupę dwóch pasm górskich w Karpatach, ale obszar województwa podkarpackiego wyróżniający się specyficznym, trudnym do określenia słowami kolorytem. Obszar ten tworzą osady, wioski i miasteczka usytuowane przy granicach Bieszczadów, które łączy wspólna historia, kultura i sztuka, ale także bliski kontakt z górami i przyrodą.

▲ Przełęcz
Krygowskiego,
szlak na Tarnicę

► Droga do
Ustrzyk Górnych.
Po lewej stronie
widać siedzibę
Bieszczadzkiej
Straży
Granicznej

GEOGRAFIA

Pasma górskie Bieszczadów zajmują południowo-wschodni kraniec Polski i graniczą z Ukrainą oraz Słowacją. Ich wspólny punkt znajduje się na Krzemieńcu (1221 m n.p.m.) – trójstyk wyznacza czarny granitowy obelisk z godłami tych trzech granicznych państw.

Pasma Bieszczadów są częścią wielkiego łuku Karpat i należą do tzw. alpidów, czyli systemu alpejskiego, który obejmuje najwyższe i najmłodsze góry na Ziemi. Łuk Karpat to długi i dość wąski łańcuch, który rozpoczyna się i kończy w dwóch odległych punktach nad Dunajem.

Bieszczady dzielą się na część zachodnią, położoną na terenie Polski i Ukrainy – od Przełęczy Łupkowskiej do Przełęczy Użockiej, z najwyższym szczytem Tarnicą (1346 m n.p.m.), środkową, położoną na terenie Ukrainy – od Przełęczy Użockiej po Przełęcz Tucholską z najwyższym szczytem Pikujem (1405 m n.p.m.) i wschodnią, położoną na terenie Ukrainy – od Przełęczy Tucholskiej do Przełęczy Wyszkowskiej, gdzie góruje Czarna Repa (1228 m n.p.m.). Obszar Bieszczadów, do których należą południowe stoki, nazywane są Górami Bukowskimi i leżą na Słowacji.

◀ Granice z Ukrainą i Słowacją – Krzemieniec

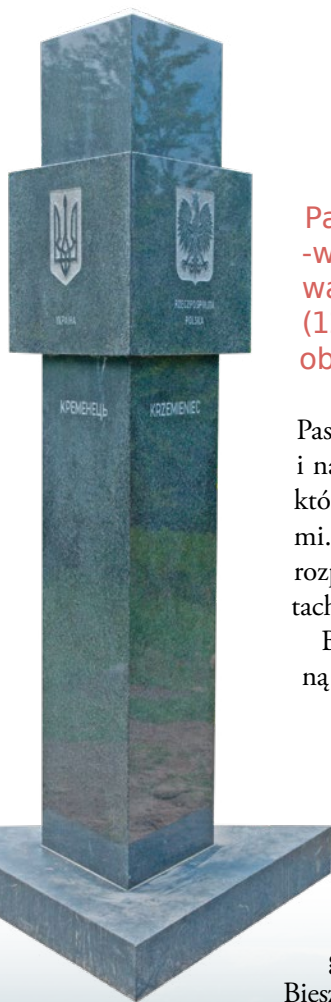

▲ Tunel pod Przełęczą Łupkowską

▲ Przełęcz Użocka, jeden z wiaduktów na trasie Kolei Zakarpackiej

◀ Trawiasty stok Pikuja

▲ Połonica
Wetlińska

▲ Granica
polsko-ukraińska

▲ Tarnica

▲ Widok na
Halicz

Bieszczady Zachodnie tworzą podłużne grzbiety o równoległym przebiegu z północnego zachodu na południowy wschód. Do głównych pasm górskich regionu należą pasma Durnej (979 m n.p.m.), Chryszzatej (997 m n.p.m.), Wołosania (1071 m n.p.m.), Rawki (1302 m n.p.m.), Połoniny Wetlińskiej (1253 m n.p.m.), Połoniny Caryńskiej (1297 m n.p.m.), Tarnicy (1346 m n.p.m.), Bukowego Berda (1313 m n.p.m.), Krzemienia (1335 m n.p.m.), Halicza (1333 m n.p.m.) i pasmo graniczne. Przecinają je biegnące równolegle do grzbietów doliny rzek i potoków górskich, które łączą się z dolinami bocznymi. Taki układ nazywany jest kratowym układem sieci rzecznej.

Bieszczady Zachodnie buduje tzw. flisz karpacki, czyli ułożone naprzemiennie warstwy skał osadowych – zlepieńców, piaskowców, mułowców i iłowców, a w mniejszym zakresie rogowców i margli. Skały te powstały na dnie mórz wskutek działalności prądów zawieszinowych, które doprowadziły do ich charakterystycznego uwarstwienia. Proces powstawania fliszu karpackiego trwał wiele milionów lat. Na dnie pokrywającego niegdyś teren m.in. dzisiejszych Beskidów morza Tetydy osadzał się materiał znoszony przez wody z pobliskiego lądu, który później uległ sfałdowaniu, nasunięciu w formie płaszczowin i wypiętrzeniu.

Bardzo istotna z punktu widzenia etnograficznego jest granica oddzielająca Karpaty Zachodnie i Karpaty Wschodnie, przebiegająca wzdłuż dolin rzek Oslawy i Oslawicy do Przełęczy Łupkowskiej, a dalej dolinami Ondawy na Słowacji. To właśnie doliny tych rzek zamieszkiwali Łemkowie, natomiast u podnóża Wysokiego Działu bytowali już Bojkowie. Obecnie w dolinach tych przebiega granica turystyczna Beskidu Niskiego i Bieszczadów.

Ważnym wyznacznikiem granic jest również San o długości 444 km. 55 km płynie po stronie ukraińskiej, gdzie tuż przy granicy w tzw. Worku Bieszczadzkim znajduje się jego źródło. Rzeka ta, przepływając przez Bieszczady, rozdziela Pogórze Dynowskie i Przemyskie, przecina Bramę Przemyską oraz Kotlinę Sandomierską i uchodzi do Wisły na północ od Sandomierza.

Worek Bieszczadzki to najbardziej na południowy wschód wysunięty fragment Polski, zahaczający o teren Ukrainy. Składają się na niego obszary najciekawsze przyrodniczo i najdziksze, jak również najbardziej niedostępne, gdyż część terenów jest pod ścisłą

▲ Rzeka Oslawica w gminie Komańcza

▲ Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zydranowej

◀ Widok na San z góry Sobień

▲ Polańczyk

ochroną Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Jedyny na tym obszarze szlak wyznakowany przez BdPN prowadzi z Bukowca do Sianek.

W polskiej części Bieszczadów głównymi pasmami są:

- pasmo graniczne z Wielką Rawką (1306 m n.p.m.), ciągnące się od Przełęczy Łupkowskiej aż do Przełęczy Użockiej,
- pasmo połonin ciągnące się od Smereka (1222 m n.p.m.) przez Połoninę Wetlińską (1253 m n.p.m.) i Połoninę Caryńską (1297 m n.p.m.) po grupę Tarnicy (1346 m n.p.m.) i Rozsypaniec (1273 m n.p.m.),
- Wysoki Dział, zwany inaczej masywem Chryszczatej (998 m n.p.m.) i Wołosania (1071 m n.p.m.), ciągnący się pomiędzy Komańczą a Cisną,
- pasmo Łopiennika i Durnej (1069 m n.p.m. i 979 m n.p.m.),
- pasmo Otrytu na północ od Sanu z najwyższym punktem kulminacyjnym Trohańcem (939 m n.p.m.),
- pasmo Ostrego i pasmo Żuków.

Geograficznie w Bieszczadach nie leżą kojarzone z tym rejonem miejscowości, takie jak Ustrzyki Dolne, Lesko, Sanok, Polańczyk, Solina, Chrewt, Polana, Czarna czy Lutowiska – są one położone w Górach Sanocko-Turczańskich, z kolei Rzepedź, Komańcza czy Radoszyce znajdują się w Beskidzie Niskim. Podobnie jest z Arłamowem zlokalizowanym na Pogórzu Przemyskim. Niemniej jednak miejsca te znajdują się blisko granic z Bieszczadami i łączy je wiele wspólnych elementów, jak kultura, sztuka czy architektura.

▲ Zapora na Sanie

► Zimowy krajobraz Bieszczadów. Na zdjęciu Połonina Wetlińska

HISTORIA

Wczesna historia Bieszczadów owiana jest tajemnicami, które do tej pory są obiektem zainteresowań licznych badaczy, archeologów i etnologów.

Nazwa „Bieszczady” jest obecnie kojarzona przede wszystkim z legendą o Biesach i Czadach, jednak pierwsza wzmianka o Bieszczadach pochodzi z dokumentu węgierskiego z 1269 r. zatytułowanego *Beschad*, o czym wspomina badacz ziemi sanockiej Adam Fastnacht w artykule *Nieco o „Bieszczadach” i innych nazwach geograficznych*. W dokumencie tym znalazły się oznaczenia lasów królewskich na obszarach Oślawy i grzbietu granicznego. Nazwa ta ewoluowała i w 1400 r. brzmiała już „Byesczad”, a z czasem przyjęła się współczesna forma „Bieszczady”. Przed II wojną światową nie była jednak popularna i niezbyt często używali jej nawet sami mieszkańcy tych terenów. Sytuacja zmieniła się po II wojnie światowej wraz z popularyzacją legendy o Biesach i Czadach – dobrych i złych duchach zamieszkujących tutejsze wzniesienia. Opowieść ta została wymyślona w ramach powojennej mody na Bieszczady przez Mariana Hessa, który jako przewodnik przedstawiał ją turystom w czasie wędrowek. Historia przekazywana pocztą pantoflową wielokrotnie ewoluowała, dlatego z różnych miejsc słyszy się inne, równie ciekawe jej wersje – jedną z nich znajdziesz na s. 23–24.

Istnieją dowody na to, że tereny Bieszczadów były wykorzystywane pastersko już w epokach pradziejowych, w okresie późnego neo-

▼ Wołosi,
grafika
z „Harper's
Magazine”,
marzec 1876

▲ Bojkowie,
litografia
z 1837 r.

Bieszczad czy Bieszczadów?

W sprawie postaci dopełniacza nazwy Bieszczady od zawsze panuje pewne zamieszanie i w różnych słownikach czy poradnikach językowych można znaleźć odmienne zalecenia. Problem jest wynikiem współlistnienia dwóch różnych definicji nazwy, jakie funkcjonują od początku jej istnienia. Pierwszym przykładem użycia nazwy Bieszczadów są zapisy dawnych aktów urzędowych i sądów sanockich, którym podlegał administracyjnie obszar gór zwanych obecnie Bieszczadami, jak i wschodnia część Beskidu Niskiego. Są w nich zawarte oznaczenia lasów królewskich na obszarach Oślawy i grzbietu granicznego – i tu nazwa występuje w liczbie mnogiej, oraz oznaczenie granicznego grzbietu karpackiego będącego zarazem głównym działem wodnym – w liczbie pojedynczej. W pierwszym znaczeniu nazwa Bieszczady została przywołana w akcie granicznym starosty sanockie-

▲ Połoniny powstały w wyniku działań pasterzy

▲ Łemkinki ze wsi Wołosate, 1936 r.

litu i wczesnej epoki brązu. Przez wiele lat toczyły się rozważania nad tym, czy połoniny bieszczadzkie są wytworem natury, czy też efektem działań pasterzy. Obecnie nie ma wątpliwości co do tego, że powstały w wyniku działalności człowieka. Bieszczadzkie góry pierwotnie były całkowicie zalesione, a tylko ich wierzchołki pokrywały krzewy lub rumosz skalny.

Jeszcze przed naszą erą osiedlały się tu różne plemiona – Besowie, Hunowie, Chorwaci, Celtowie, Słowianie i Scytowie. Szacuje się, że pierwsze zasiedlenia Bieszczadów Wysokich miały miejsce w IV i III tysiącleciu p.n.e. Z kolei początki stałego osadnictwa na tych terenach były efektem tzw. kolonizacji wołoskiej w XV w. Wołosi wywodzili się z Siedmiogrodu i Marmaroszu, jak również okolic Munkacza oraz Mołdawii i Wołoszczyzny. Ze względu na to, że była to ludność pasterska, zajmowała głównie obszary góryste, w tym cały łuk Karpat – tereny obecnej Rumunii, Ukrainy, Węgier, Polski, Słowacji i Czech.

go z 1400 r., gdzie czytamy: „(...) granice między lasami Króla JMości to jest Bieszczadami a dobrami dziedzicznymi Hoczew i Terpiczów”. W takim samym znaczeniu użyto tej nazwy w sanockich aktach grodzkich z 1447 r., w których krajnik i książowie wsi wołoskich Szczawnego i Odrzechowej stwierdzili, że „wszystkie Bieszczady powyżej i poniżej od Jaślisk i od Jaślisk aż do Połonin są królewskie”. Wymieniony akt z 1400 r. zawiera jednak i drugie wspomniane znaczenie tej nazwy w liczbie pojedynczej: „a góra Bieszczad w całości jest królewska, na długość i na szerokość”. Podobnie we wspomnianych aktach z 1447 r., mówiąc o potoku Liszna, dopływie Solinki, stwierdza się, że jest on królewski od ujęcia aż do Bieszczadu”.

W niniejszej książce przyjęto formę dopełniacza „Bieszczadów” zgodnie z zaleceniami badacza ziemi sanockiej, historyka i kustosa Ossolineum Adama Fastnachta (1913–1987).

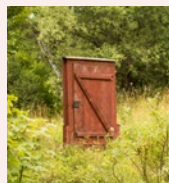
◀ Delegacja Łemków przybyła na uroczystości święta 3 Maja w Gorlicach, 1933 r.

Bieszczady od czasów panowania Kazimierza Wielkiego (1333–1370) do rozbiorów (1772–1795) należały do spokojnych i rzadko zaludnionych ziem sanockich. Do II wojny światowej ich mieszkańcami były głównie dwie grupy etniczne: Łemkowie, którzy zajmowali część zachodnią graniczącą z Beskidem Niskim, oraz Bojkowie zamieszkujący wsie zlokalizowane w centralnej części regionu i po dzisiejszej stronie ukraińskiej. Trzecią pod względem liczebności grupą społeczną byli tu Żydzi, którzy zajmowali się głównie handlem bydłem hodowanym przez Bojków. Polacy na tych ziemiach stanowili niewielki procent ogółu ludności i byli to w większości przedstawiciele możnych rodów, którzy mieli w posiadaniu owe tereny, lub też zubożałej szlachty zagrodowej. W śladowej liczbie zamieszkiwali tu też Niemcy i Cyganie.

I wojna światowa przyniosła Bieszczadom największe straty w ludności. Karpaty stanowiły dla Austro-Węgier naturalny wał obronny chroniący przed carską Rosją, która to właśnie przez te rejony chciała uzyskać dostęp do Węgier. Nacierające tu wojska dokonały ogromnych zniszczeń – liczne domostwa, cerkwie, zabytki zostały zrównane z ziemią, żołnierze zabierali mieszkańcom żywność i zabijali zwierzęta hodowlane. W tym czasie na terenie Karpat śmierć poniosło około 100 tysięcy żołnierzy obu stron. W bieszczadzkich ziemiach odkryto i zapewne wciąż pozostaje do odkrycia wiele sprzętów militarnych z tamtego okresu.

To właśnie w trakcie I wojny światowej zrodził się konflikt Polaków z Ukraińcami, który stał się dodatkową siłą w walce Prus z carską Rosją. Zarzewiem konfliktu były spory z dawniejszych czasów, kiedy do Rzeczypospolitej Obojga Narodów przyłączono niezamieszkane ziemie, które miały pozostać w granicach Króle-

▼ Drzwi symbolizujące dawne, nieistniejące już wioski łemkowskie

▼ Macewa na starym bieszczadzkim cmentarzu żydowskim

► Czynności deportacyjne w ramach akcji „Wisła”

stwa do czasu rozbiorów, a następnie zostać włączone w obszar dzisiejszej Ukrainy. Tzw. spór o duszę Rusina zrodził powstanie oddziałów Ukraińskiej Powstańczej Armii i działalności nacjonalistów ukraińskich roszcujących sobie prawa do wszystkich ziem zamieszkałych przez Rusinów. Rosnący w siłę ukraińscy nacjonalisci uważali Łemków i Bojków za swoich rodaków, z czasem jednak ludność ta przemieszała się. Sytuacja ta szczególnie uwidoczniła się podczas okupacji niemieckiej, kiedy to Bojkowie jasno opowiadali się za ludem ukraińskim, natomiast Łemkowie opierali się ukrajinizacji. Wynikiem tego były liczne akty terroru na polskiej ludności ze strony ukraińskich nacjonalistów.

▼ Widok na nieistniejące już schronisko Przemyskiego Towarzystwa Narciarzy pod Pikujem w Bieszczadach Wschodnich. Na zdjęciu grupa maszerujących turystów pod przewodnictwem dr. Mieczysława Orłowicza

II wojna światowa miała zażegnać spór ludności bieszczadzkiej. W 1939 r. nastąpił podział rejonów Polski między Niemcami a ZSRR na mocy paktu Ribbentrop-Mołotow – granica biegła korytem Sanu. W rezultacie ucierpiało wielu bieszczadzkich mieszkańców, których całkowicie wyeliminowano (w przypadku Żydów i Cyganów) lub wysłano do przymusowych prac (w przypadku Polaków). Kolejną kością niezgody stały się niemieckie obietnice utworzenia po wojnie państwa ukraińskiego w zamian za pomoc w zagładzie Żydów i Polaków za plecami ZSRR, co doprowadziło do licznych walk Wojska Polskiego z UPA.

W latach 1945–1946 komunistyczne władze Polski zdecydowały o przeprowadzeniu akcji „Wisła”, której celem było wysiedlenie wszystkich osób narodowości ukraińskiej, z Łemkami i mieszanymi rodzinami polsko-ukraińskimi włącznie. Zostali oni wywiezieni na tereny ówczesnego ZSRR. W sumie wysiedlono około 134 tysięcy osób.

Dziś w Bieszczadach po dawnej ludności pozostały cerkwie i pojedyncze domy łemkowskie. Zabudowania bojkowskie można zobaczyć już tylko na starych fotografiach.

Kilka słów o Łemkach, czyli najlicniejszej ludności dawnych Bieszczadów

▲ Chata łemkowska

Nazwa „Łemkowie”, wywodząca się od słowa „łem” oznaczającego w mowie tego ludu „tylko”, została rozpowszechniona dopiero w XIX w. w pracach polskiego etnografa Oskara Kolberga. Wcześniej członków tej grupy etnicznej nazywano Rusnakami.

Wedle przekazów etnograficznych byli to ludzie nieco apatyczni i powolni, w porównaniu do Bojków mniej zwinni i bardziej chorowici. Ich ubiór był dość prosty, zazwyczaj uszyty z lnu lub konopi, barwiony głównie na czerwono i niebiesko. Najpiękniejszym dokumentem odzwierciedlającym wygląd ludności łemkowskiej jest album Romana Reinfussa *Karpacki świat Bojków i Łemków*, zawierający zbiór wyjątkowych fotografii.

W kuchni łemkowskiej głównym składnikiem były ziemniaki, kapusta i groch. Tamtejsze ziemie niestety wydawały marne plony owsa, nieco obfitsze zbiory zapewniały żyto i jęczmień. Pamięć o łemkowskich potrawach przetrwała do dziś w tradycyjnej kuchni bieszczadzkiej (zob. s. 36).

Chów bydła i owiec na terenach zajmowanych przez Łemków niestety nie był tak udany jak w Tatrach czy Karpatach Wschodnich. Ilość wyrobów typu bryndza, mleko, sery krowie i owcze wystarczała na wykarmienie rodziny, ale nie było ich na tyle, by móc

▼ Łemko w huni z sukna o długim włosie

